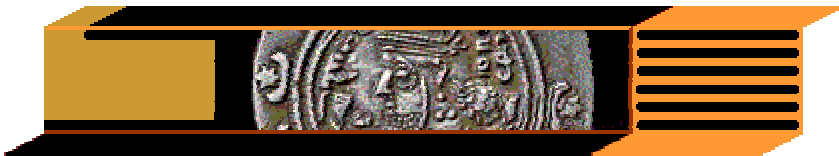

Basisinkomen

Goed voor de mensen

**“Basisinkomen
Goed voor de mensen”**

is de introductie-brochure van de Vereniging Basisinkomen.

Bescheiden delen van de tekst mogen worden overgenomen met vermelding van de herkomst.

Tekst: 1 mei 2004
1^e Druk: 18 februari 2005
ISBN 90-809492-1-3

De Vereniging Basisinkomen, opgericht in 1991, streeft naar de invoering van een onvoorwaardelijk minimuminkomen voor iedere ingezetene van Nederland.

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, 1948

Een ieder heeft als lid van de gemeenschap recht op maatschappelijke zekerheid en heeft er aanspraak op, dat door middel van nationale inspanning en internationale samenwerking, en overeenkomstig de organisatie en de hulpbronnen van de betreffende Staat, de economische, sociale en culturele rechten, die onmisbaar zijn voor zijn waardigheid en voor de vrije ontplooiing van zijn persoonlijkheid, verwezenlijkt worden.

Artikel 22

“Basisinkomen Goed voor de mensen”

Mens of geld

Een mens heeft geld nodig om van te leven. Om dat geld te verkrijgen ben je afhankelijk van bronnen. Dit hoeven niet de klassieke geldbronnen ‘arbeid’ en ‘kapitaal’ te zijn. Je kunt ook via andere bronnen aan geld komen: je ouders, je kostwinner of je uitkering (om nog maar te zwijgen van bedelarij, loterij of diefstal).

Door de afhankelijkheid van een geldbron, welke dan ook, ben je overgeleverd aan wie die geldbron beheerst, zoals je werkgever, je kapitaalverschaffer, je ouders, je partner of je uitkeringsinstantie. Gelukkig is het zo dat de mensen aan wie je bent overgeleverd meestal de beroerdste niet zijn. Dan zal financiële afhankelijkheid geen probleem zijn. Maar afhankelijkheidsrelaties kunnen ook ontaarden in akelige situaties zoals uitbuiting, chantage, woeker, intimidatie, ruzie, betutteling en allerlei belastende verplichtingen en controles.

De verzorgingsstaat heeft wel iets aan de armoede gedaan (naar Europese maatstaven was in 2002 niettemin 11% van de Nederlanders arm), maar heeft deze akelige situaties geenszins uitgebannen. Nodig voor een vrij en gelukkig bestaan van iedereen is een fundamentele aanpak: de invoering van een BASISINKOMEN.

Wat is een basisinkomen?

Een basisinkomen is een vast (maand-)inkomen, dat de overheid aan iedere burger verstrekt of garandeert zonder daar voorwaarden bij te stellen. Het heet basisinkomen omdat het net genoeg is om van rond te komen. Wie een hoger inkomen wil blijft aangewezen op andere bronnen zoals inkomsten uit arbeid.

Het basisinkomen kent in alle landen en politieke stromingen aanhangers en er is veel onderzoek naar gedaan, maar een toereikend basisinkomen is tot nu toe in geen enkel land gerealiseerd.

Wel is er in Alaska een gedeeltelijk basisinkomen (het bedrag is te laag om van te leven). Elke burger ontvangt daar dividend uit een fonds dat is voortgekomen uit de staatsoliemaatschappij.

Ook zijn er in sommige steden in de VS en Canada experimenten geweest met een basisinkomen. Nederland heeft een klein beginnetje gemaakt via de algemene heffingskorting in het herziene belastingstelsel.

Aanhangers in Nederland zijn verenigd in de Vereniging Basisinkomen (VBi), die deel uitmaakt van het Basic Income European Network (BIEN). Leden en geïnteresseerden ontmoeten elkaar en bespreken uiteenlopende verschijningsvormen van het basisinkomen, maatschappelijke gevolgen, argumenten, strategie, actuele ontwikkelingen enzovoorts. Zie voor adressen en websites de achterzijde van deze brochure.

De invoering van een basisinkomen werkt bevrijdend. Omdat je altijd kunt terugvallen op het basisinkomen, hoef je niet alles meer zomaar te slikken. Bovendien kan het niet meer voorkomen dat mensen tussen wal en schip vallen, omdat bijvoorbeeld hun medische beperkingen verkeerd worden ingeschat of omdat hun ex-partner de alimentatie niet betaalt.

Met de steun van een basisinkomen in de rug kunnen mensen allerlei kleinschalige maar o zo nuttige activiteiten verrichten, die nu niet (of stiekem) worden gedaan omdat de inkomsten moeten worden ingeleverd, omdat ze eenvoudig vanwege uitkeringsregels niet mogen, of omdat de ondoorzichtigheid van het stelsel en de bureaucratie elk eigen initiatief in de kiem smoren. En voor wie nu veel uren maakt wordt het juist een stuk aantrekkelijker om het wat rustiger aan te doen.

In de huidige maatschappij is het vaak van tweeën een: je hebt veel tijd maar weinig geld, of je hebt veel geld maar weinig tijd. Met een basisinkomen wordt het veel gemakkelijker, om voor meer evenwicht te kiezen. Tegelijk wordt er met het verdwijnen van veel controles, formulieren en verplichtingen een hoop irritatie opgeruimd. Zoals de Vereniging Basisinkomen zegt: "Zekerheid zonder gezeur."

Een thema met variaties

De invulling van het basisinkomen kan variëren, al naar gelang verschillende antwoorden worden gegeven op de volgende vragen.

1. Is het basisinkomen een geboorterecht, al dan niet tegenover een morele (burger-)plicht om sociaal te leven?
2. Hoe hoog zal het basisinkomen zijn (wat is genoeg om van rond te komen)?
3. Vanaf welke leeftijd krijg je een basisinkomen? In hoeverre zijn kinderbijslag en AOW te beschouwen als een basisinkomen? Varieert de hoogte van het basisinkomen met de leeftijd?
4. Kunnen ook inwoners zonder Nederlands paspoort aanspraak op een basisinkomen maken? Of: hoe lang moet je in Nederland verblijven om als 'burger' te tellen?
5. Kan Nederland op eigen houtje een basisinkomen invoeren, gelet op de juridische en economische vervlechting met de andere landen in de Europese Unie?
6. Verstrekt de overheid altijd zelf het basisinkomen, of alleen aan mensen die geen andere inkomstenbronnen hebben? Wordt het basisinkomen afzonderlijk overgemaakt of wordt het verrekend met de loonbelasting, zodat je bij een laag arbeidsinkomen geld van de belastingdienst krijgt, in plaats van dat je betaalt (zoals soms al het geval is als je partner kostwinner is)?
7. Willen we bij een basisinkomen nog een wettelijk minimumloon handhaven, of is dat dan niet meer nodig?
8. Willen we naast het basisinkomen nog collectieve verzekeringen houden tegen inkomensverlies (werkloosheid, arbeidsongeschiktheid), nu dat verlies nooit meer zo heel groot kan zijn, of moet iedereen maar zelf beslissen om dat eventueel privaat te regelen?
9. Zijn er nieuwe belastingen of maatregelen nodig om het basisinkomen te kunnen uitbetalen?

Bovengenoemde vragen illustreren de verscheidenheid van het gedachtegoed 'basisinkomen'. Er zijn zowel praktische als principiële vragen waar niet iedereen hetzelfde over zal denken.

Ter verduidelijking zullen we verderop nog nader ingaan op vraag 5, alsmede op de vraag hoe het basisinkomen in te voeren. Maar eerst bespreken we drie andere belangrijke vragen waarop de Vereniging Basisinkomen een duidelijk en eensgezind antwoord geeft.

Ondermijnt het basisinkomen de arbeidsmoraal?

Het wederkerigheidprincipe 'Voor wat hoort wat' heeft grote maatschappelijke betekenis, het is als het ware de natuurwet van samen leven.

Een onvoorwaardelijk basisinkomen is daarmee in strijd, althans zo schijnt het.

Maar misschien geldt hier het gezegde 'schijn bedriegt'. Zijn we misleid door een overdreven arbeidsmoraal: 'wie niet werkt zal niet eten'? En als dat inderdaad onze moraal zou zijn, veroordelen we wie niet werkt tot de bedelstaf, diefstal, tuchthuis of hongerdood? Hoe belangrijk is dat betaalde werken eigenlijk?

De meeste Nederlanders hebben geen betaald werk van ten minste 12 uur per week. Ook de 7 miljoen Nederlanders die wel zo'n baan hebben besteden hun meeste tijd buiten hun werk. En de tijd die ze in hun betaalde werk besteden is lang niet altijd nuttig. Menigeen is druk met het produceren en distribueren van gebakken lucht. Tegelijk wordt er veel onbetaald werk gedaan, om te beginnen in de eigen huishouding, dat niet kan worden gemist.

'Voor wat hoort wat' moet daarom niet worden verengd tot werk en inkomen. Voorstanders van het basisinkomen zijn geen tegenstanders van wederkerigheid, maar vinden dat het te kort door de bocht is om alleen betaald werk als 'hoort wat' te laten gelden. Wat precies als tegenprestatie geldt, is heel persoonlijk, en kan niet in bureaucratische regels worden vastgelegd. Het principe van wederkerigheid mag daarom niet leiden tot het stellen van voorwaarden bij het garanderen van de minimaal noodzakelijke bestaansmiddelen.

Solliciteren en betaald werk accepteren kunnen wel worden aangemoedigd, als we aannemen dat het gaat om arbeid die de

maatschappij nodig heeft. Iemand met betaald werk heeft ook na invoering van een basisinkomen een hoger totaal inkomen dan iemand zonder betaald werk. Dat is prikkelend genoeg. Bovendien mag worden verwacht dat de meeste mensen hun verantwoordelijkheid graag willen nemen, zeker als ze dankzij het basisinkomen beter kunnen onderhandelen over de arbeidsomstandigheden en de inhoud van het werk. Verplichtingen, controles en sancties zijn helemaal niet nodig.

Maakt een basisinkomen mensen lui?

Voorstanders van een basisinkomen krijgen niettemin vaak te horen: “Als mensen inkomen krijgen zonder dat ze ervoor moeten werken worden ze lui.”

Dit is een misvatting, een overschatting van de mate waarin menselijke activiteit voortkomt uit financiële beloning. Mensen worden ook door heel andere motieven gedreven om betaalde arbeid te verrichten of anderszins actief te zijn: bijvoorbeeld door het verlangen naar erkenning en identiteit, door behoefte aan kameraadschap, door de geestelijke of lichamelijke uitdaging, door verantwoordelijkheidsgevoel, door trots op een geleverde prestatie, door liefde voor hun vak, enzovoorts.

Het belang van de diverse motieven verschilt per persoon en situatie, maar het financiële motief is meestal niet doorslaggevend. Uit onderzoek is bekend dat de arbeidsmoraal bij mensen zonder baan niet minder sterk is dan bij mensen met een baan. Een niet gering aantal werkzoekenden blijkt ook werk te aanvaarden als ze er financieel niet beter op worden. En mensen met een familiekapitaal zijn niet allemaal lui; ze zijn juist vaak erg actief.

Zodra een bepaalde hoeveelheid geld binnenkomt, zijn er andere, niet-financiële redenen om te gaan werken.

Bovendien is het basisinkomen niet zo hoog dat er zeer comfortabel van kan worden geleefd. Het financiële motief om te werken wordt

door een basisinkomen niet weggenomen, integendeel. Wie loon uit arbeid verkrijgt gaat er altijd op vooruit, en dat is in het huidige stelsel niet altijd het geval. Voorstanders van een basisinkomen zijn geen voorstanders van een armoedeval.

Wel kan het zijn dat veel mensen, die nu een volle werkweek hebben, minder uren (betaald) gaan werken. Voorlopig is dat alleen maar gunstig: mensen die nu tegen hun zin aan de kant staan, krijgen dan een kans. Het werk, dat er is, wordt met een basisinkomen eerlijker verdeeld.

Het basisinkomen zal ook effect hebben op de kwaliteit van de arbeid, met name aan de onderkant. Inferieure, slecht betaalde banen worden moeilijker vervulbaar. Mensen willen dan liever wat langer baanloos van hun basisinkomen rondkomen dan dat zij dergelijke rotbanen accepteren.

Dit betekent niet dat basisinkomen mensen lui maakt. Het betekent dat mensen meer alternatieve activiteiten ontwikkelen en kritischer worden ten aanzien van arbeid. Daarop zullen werkgevers zich instellen: hetzij door dit werk niet meer door mensen te laten doen, hetzij door die banen op te waarderen (financieel of inhoudelijk) zodat het leuke banen worden.

Omdat het starten van een onderneming dankzij het basisinkomen minder riskant wordt, zullen bovendien meer mensen een eigen bedrijf beginnen. Dan kunnen ze zelf het werk zo inrichten dat het aangenaam is. Ook activiteiten die maatschappelijk waardevol maar economisch minder rendabel zijn, worden door het basisinkomen gestimuleerd. Mensen hebben dan meer mogelijkheden om op vrijwillige basis mee te werken.

Wat de invoering van het basisinkomen per saldo zal betekenen voor de arbeidsmarkt en de arbeidsparticipatie valt niet met zekerheid te voorspellen. De gehouden experimenten en het voorbeeld van Alaska wijzen er niet op, dat het totale arbeidsaanbod sterk zal teruglopen. Bovendien is het arbeidsaanbod momenteel aanzienlijk groter dan de vraag. Maar ook op langere termijn hoeft een wat lagere deelname aan betaalde arbeid niet ten koste te gaan van de welvaart. Enige verlaging van de arbeidsparticipatie kan prima samengaan met enige verhoging van de arbeidsproductiviteit, zeker als mensen met meer plezier naar hun werk gaan.

Mensen kunnen zowel binnen als buiten de betaalde arbeid op allerlei manieren hun leven zin geven. De samenleving wordt daardoor gevarieerder, rijker, toleranter. Basisinkomen maakt niet lui maar biedt wel ruimte voor velerlei levensstijlen: workaholics en echte luiards, maar vooral ook alles wat daartussenin beweegt.

Is een basisinkomen betaalbaar?

Het basisinkomen is, net als de huidige sociale zekerheid, een herverdeling van geld. De totale welvaart wordt daar niet zomaar meer of minder door. Niettemin is het belangrijk om na te gaan of een dergelijke omvangrijke herverdeling wel uitvoerbaar is.

Het basisinkomen vervangt voornamelijk regelingen die nu ook geld verdelen: enerzijds een deel van de arbeidsinkomens, anderzijds (delen van) uitkeringen zoals WAO, WW, bijstand en studiefinanciering. Werknemers en uitkeringsgerechtigden, die nu ten minste het bestaansminimum betaald krijgen, zouden op hun loonstrook of uitkeringspecificatie expliciet kunnen lezen welk deel van hun inkomen basisinkomen is, maar reëel verandert er dan nog niets.

Zelfstandigen met een inkomen boven het minimum lezen het te zijner tijd op de aanslag inkomstenbelasting.

Er zijn echter ook mensen die nu geen inkomen hebben, of een inkomen dat lager is dan het basisinkomen. Zij kunnen alleen een basisinkomen krijgen als er elders wordt ingeleverd.

Het gaat hier voornamelijk om 'huisvrouwen' (en –mannen), al dan niet met naast hun verzorgende taak een betaalde deeltijdbaan. Daarnaast zijn er anderen, bijvoorbeeld onder de chronisch zieken, daklozen en kleine zelfstandigen, die geen of een klein eigen inkomen hebben.

Hoewel in de afgelopen decennia de arbeidsparticipatie van vrouwen sterk is toegenomen, gaat het nog altijd om een aanzienlijk aantal mensen. Ongeveer 1,5 miljoen volwassenen heeft geen eigen inkomen. Het aantal mensen dat wel een eigen inkomen heeft, maar beneden het huidige bijstandsniveau, is niet precies bekend; het zal wellicht in dezelfde orde van grootte liggen.

Toch vervallen ook in deze gevallen met de komst van het basisinkomen andere posten: de heffingskorting voor partners van kostwinners, en in veel gevallen (een deel van) de huursubsidie, bijzondere bijstand en kwijtscheldingen, en kunnen diverse eigen bijdragen omhoog.

Het netto bedrag dat de groep mensen, wiens eigen inkomen nu onder bijstandsniveau zit, met een basisinkomen meer gaat ontvangen bedraagt daarom naar schatting niet meer dan ongeveer 10 miljard euro, als we uitgaan van een basisinkomen ter hoogte van het huidige bijstandsniveau.

Met bezuinigingsoperaties van een dergelijke omvang of groter zijn we inmiddels bekend. Maar hier gaat het niet om uitgaven, maar om een herverdeling. De 10 miljard zal via extra belastingen moeten worden opgebracht, dat is waar. Maar vervolgens wordt het ook weer uitgekeerd. In veel gevallen komt het er op neer dat binnen een gezin de (hoofd-)kostwinner netto minder salaris overhoudt, terwijl diens partner erop vooruit gaat. Dat is dus niets om van te schrikken. Daarnaast zal er ook een stukje nivellering plaatsvinden tussen gezinnen: tweeverdieners en alleenstaanden met een hoog inkomen, die wat inleveren ten behoeve van de mensen nu moeilijk of helemaal niet rond kunnen komen.

Tegenover extra belastingen ten behoeve van deze herverdeling staan bovendien enige bezuinigingen voor de overheid: minder uitgaven voor controles, keuringen en bureaucratie, en wellicht ook minder uitgaven voor schuldhulpverlening, gezondheidszorg, daklozenopvang en de bestrijding van kleine criminaliteit.

De Vereniging Basisinkomen is er dan ook van overtuigd, dat de invoering van een basisinkomen financieel goed uitvoerbaar is.

Toch wordt er binnen de vereniging ook nagedacht over het belastingstelsel. Als de band tussen werk en inkomen losser wordt, ligt het misschien in de rede om ook de band tussen werk en belastingen losser te maken, al was het alleen maar om de arbeidsmarkt beter te laten functioneren. Dezelfde gedachten die ons tot voorstander van een basisinkomen maken, leiden vaak ook tot voorstellen tot belastingherziening: meer ecologische heffingen, grondbelasting, consumptieheffingen, en diverse vereenvoudigingen. De Vereniging Basisinkomen neemt geen standpunt in voor het ene of het andere voorstel, maar ziet wel interessante mogelijkheden om desgewenst een dubbelslag te maken.

Kan Nederland een basisinkomen invoeren als Europa niet meedoet?

De Europese wetgeving wordt wel steeds meer bepalend voor Nederland, maar sociaal beleid, dus ook het basisinkomen valt nog steeds onder de soevereine zeggenschap van de afzonderlijke EU lidstaten. Juridische belemmeringen zijn er dus niet.

De vraag is of Nederland het zich ook kan veroorloven. Wat zijn de sociale en economische gevolgen als Nederland een basisinkomen invoert en afwijkt van de andere Europese landen? Qua omvang van de sociale zekerheid neemt Nederland tegenwoordig een bescheiden middenpositie in, dus daar zal het niet aan liggen. Maar gaan burgers en bedrijven zich misschien ergens anders vestigen, en wat gebeurt er met onze buitenlandse handel?

Veel hangt af van welke regels worden opgesteld en welke belastingkeuzes worden gemaakt. Zorgvuldigheid is nodig om te voorkomen dat bijvoorbeeld iedereen in Nederland wil wonen om een basisinkomen te krijgen maar in het buitenland gaat werken voor een hoger loon. Er moeten goede afspraken worden gemaakt over grenspendel, zodat het niet mogelijk is om van twee walletjes te gaan eten. Maar dat zijn dingen waar we in goed overleg wel uit kunnen komen.

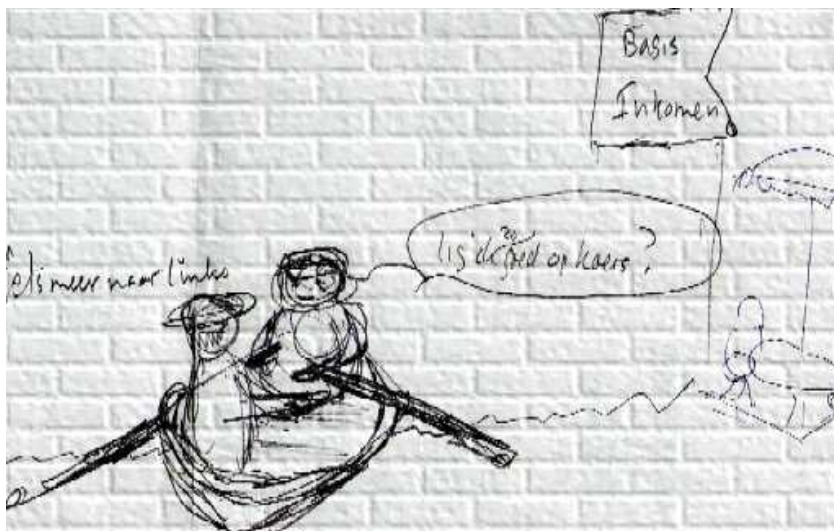
Bij een onderwerp als de Nederlandse concurrentiepositie ligt dat anders. De invoering van een basisinkomen zal tot verschuivingen leiden in de kostenstructuur. Het basisinkomen komt in de plaats van een deel van het inkomen uit arbeid, en daar merken sommige bedrijven meer van dan andere.

Als de belastingdruk voor alle bedrijven hetzelfde zou zijn en blijven, dan zouden arbeidsintensieve ondernemingen, met naar verhouding veel werknemers, er bij een basisinkomen op vooruitgaan, terwijl kapitaalintensieve ondernemingen, met weinig werknemers, hun kosten zien stijgen. Dat is gunstig voor de omvang van de werkgelegenheid, maar niet voor het gevraagde opleidingsniveau. Ook kan het leiden tot onrust en internationale kritiek.

Maar in het huidige stelsel is de belastingdruk niet voor alle bedrijven gelijk, en dat hoeft ook straks niet zo te zijn. Door verschillende tarieven te hanteren is het mogelijk ervoor te zorgen dat geen enkele bedrijfstak er op voor- of achteruit gaat als het basisinkomen wordt ingevoerd. Wel zijn er binnen een bedrijfstak dan nog verschillende uitkomsten, en kunnen ondernemingen ervoor kiezen om hun productiestructuur te veranderen.

We zien dat er goed moet worden nagedacht over de gevolgen van de invoering van een basisinkomen in Nederland. Dat geldt trouwens ook voor een Europees of mondiaal basisinkomen. Nederland kan de eerste stap zetten, maar voorzichtigheid is vereist.

De Vereniging Basisinkomen pleit dan ook voor een geleidelijke invoering, en probeert ondertussen het wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen te stimuleren, zodat we niet voor al te grote verrassingen komen te staan.

Hoe kan het basisinkomen (geleidelijk) het beste worden ingevoerd?

De invoering van het basisinkomen kan langs verschillende wegen plaatsvinden, met elk hun eigen voor- en nadelen. Enkele mogelijke strategieën zijn de volgende.

- De Alaska-strategie: het aardgas en andere Nederlandse bodemschatten en staatseigendommen worden ondergebracht in een fonds. Iedere burger krijgt daarin een gelijk aandeel en ontvangt dividend.
- De leeftijdsstrategie: de leeftijd waarop men mag stoppen met werken en een 'staatspensioen' ontvangt wordt in een aantal stappen verlaagd, bijvoorbeeld eerst van 65 naar 50, een tijd later van 50 naar 40, weer een tijd later van 40 naar 30 en uiteindelijk naar de ingangleeftijd voor het basisinkomen. Intussen verschuift het spraakgebruik: de term 'staatspensioen' maakt plaats voor 'basisinkomen'.
- De anti-repressie-strategie in de sociale zekerheid: stapsgewijs worden partnertoets, sollicitatieplicht, vermogenstoets en inkomenstoets uit alle regelingen verwijderd.
- De fiscaliseringsstrategie: de algemene heffingskorting wordt uitgebouwd zodat geleidelijk een stelsel van 'negatieve inkomstenbelasting' ontstaat, waarbij iedereen die geen of weinig eigen inkomen heeft van de belastingdienst geld ontvangt.

Ten slotte is het ook denkbaar dat wordt gestart met experimenten waarbij eerst alleen een enkele regio of beroepsgroep een basisinkomen ontvangt.

De Vereniging Basisinkomen

De Vereniging Basisinkomen werd in 1991 opgericht als een onafhankelijke vereniging. De vereniging maakt deel uit van het Basic Income European Network (BIEN), een internationaal platform van organisaties en wetenschappers die zich bezighouden met het basisinkomen. Om de twee jaar houdt BIEN een internationaal congres.

De vereniging bestaat uit gewone leden en een gekozen bestuur. In het voorjaar is er een algemene ledenvergadering, die onder meer de activiteiten van het afgelopen jaar evalueert en de plannen en de begroting voor het lopende jaar vaststelt.

Veel informatie is te vinden op de website van de Vereniging Basisinkomen. Ook verschijnt enkele malen per jaar een Nieuwsbrief. Als onderdeel van de vereniging is verder onder meer de Werkgroep Onderzoek actief, die met enige regelmaat studiebijeenkomsten organiseert.

Het lidmaatschap van de Vereniging Basisinkomen kost momenteel € 25 per jaar. Voor wie dit niet kan betalen geldt een tarief van € 10 per jaar.

Vereniging Basisinkomen
Igor Stravinskisingel 50
3069 MA Rotterdam
Tel. 010-4559538 / 070-3859268
E-mail: info@basisinkomen.nl
Website: www.basisinkomen.nl